

oud-HOORN

KWARTAALBLAD
van de VERENIGING „OUD HOORN“

Eerste Jaargang nummer twee
mei 1979

wat doet het bestuur van Oud-Hoorn?

Artikel 2 van de Statuten van de Vereniging "Oud-Hoorn", vastgesteld in november 1917, luidt: "Het doel van de Vereniging is het behouden van deschoonheid en het in herinnering houden van het verleden der stad Hoorn en haar omgeving".

In welke opzichten heeft het bestuur van de Vereniging zijn beleid afgestemd op de hierboven omschreven doelstellingen?

Welnu, anno 1979 wordt getracht het volgende te verwezenlijken:

Het bestuur tracht onder de inwoners van Hoorn (en ook "buitenpoorters") (meer) belangstelling te kweken voor het historische schoon en liefde bij te brengen voor het omringende uit vroeger tijden. Zodoende zal de zorg voor de oude stad niet de bezigheid van een handvol mensen zijn, maar van een steeds groter wordende groep. Daartoe worden in de zomer rondwandelingen gehouden, daartoe worden cursussen georganiseerd (bijvoorbeeld over bouwkunst), daartoe wordt een blad uitgegeven met gevarieerde informatie.

Het bestuur tracht het onderzoek naar het verleden van Hoorn te bevorderen door het in het leven roepen van werkgroepen: de archeologische werkgroep, de werkgroep archiefontoerzoek, de werkgroep stadsbeeld (die in het najaar gaat starten).

Door lezingen over diverse, op de actualiteit aansluitende onderwerpen te laten houden, door excursies te organiseren naar belangwekkende gebouwen binnen de stad, en naar historische locaties buiten de poorten, wil het bestuur de leden elk halfjaar een interessante "tractatie" bieden. Een grote zorg verder voor het bestuur is de "bewaking" van Hoorns monumenten en Hoorn stadsgezicht. Sinds de Monumentenwet van 1961

vallen de op de monumentenlijst voorkomende panden onder overheidsbescherming. Niet alle panden met een historische kwaliteit vielen onder deze wet. Door de bestuursleden L. van Dijk (nu verhuisd naar Zuid-Limburg) en Y. Hangelbroek is enige tijd geleden een aanvulling opgesteld van deze lijst. De voorgestelde panden zijn door de Dienst Openbare Werken van de gemeente Hoorn onderzocht en deze Dienst is gekomen tot het volgende voorstel: Panden van de lijst Van Dijk-Hangelbroek, die daarvoor in aanmerking komen op te nemen op de rijks-monumentenlijst bij de ruim 300 daarop al aanwezige panden, en gebouwen, die daarvoor niet in aanmerking komen, op een eigen gemeentelijke lijst te plaatsen (het betreft hier in totaal een 70-tal panden!); dit laatste is mogelijk omdat de gemeente Hoorn binnenkort een monumentenverordening krijgt waaraan een gemeentelijke monumentenlijst is vastgekoppeld. Het bestuur van de Vereniging "Oud-Hoorn" zal binnen enige tijd, na bestudering van het voorstel een bespreking hebben met de Dienst Openbare Werken.

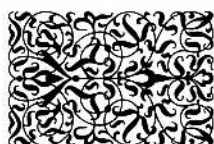
Staan panden op een monumentenlijst, dan betekent dat niet dat ze automatisch "veilig" zijn: de eigenaar van een monument is niet gebonden aan een wettelijk opgelegde onderhoudsplicht. Gewaarmerkte monumenten kunnen dus vervallen, tot sloop resteert. Vandaar dat het bestuur, en dan graag geholpen door leden, er scherp op toeziet

vervolg van pag.17

of er sprake is van achteruitgang in het stadsbeeld. In zo'n geval schrijft de Vereniging de eigenaar aan, de Gemeente Hoorn, de Rijksdienst voor Monumentenzorg, de Bond Heemschut, kortom de belanghebbenden. Indien dit nuttig wordt geacht, brengt het bestuur de publieke opinie in het geding via de locale, eventueel landelijke pers. Over de verschillende problemen, die zich hierbij voordoen, over Hoorn als Beschermd Stadsgezicht en over "stadsbeeld-bewaking" zal ik in een artikel in het volgend nummer van dit blad nader ingaan.

J.M. Baltus

Overzicht van de activiteiten van de werkgroep "archeologie" gedurende het verenigingsjaar 1978.

Voor een overzicht van de activiteiten van de werkgroep in de zomer en herfst van het afgelopen verenigingsjaar wordt verwezen naar het eerste nummer van "Oud-Hoorn", blz. 6. Het verloop van de cursus archeologisch onderzoek, die door de werkgroep georganiseerd werd tijdens de wintermaanden van 1977/'78 kunt u vinden in de 2e jaargang van het jaarboekje van Oud-Andijk, Oud-Hoorn en Oud-Medemblik. Op 16 januari 1979 werd gestart met een tweede reeks werkavonden.

Hierbij inventariseert de werkgroep het vondstenmateriaal van een onderzoek naar de resten van het oude stadhuis aan de Rode Steen. Een volledig overzicht van deze reeks werkavonden zal gegeven worden in het jaarverslag voor 1979. Vooruitlopend hierop kan gezegd worden, dat voor deze zomer in de eerste plaats gedacht wordt aan een onderzoek in de tuin van een van de leden, in de Hoornse binnenstad. Suggesties voor onderzoeksobjecten worden overigens gaarne door de leiding van de groep in overweging genomen.

Namens de werkgroep,
H.W. Saaltink.

OUD-HOORN

Kwartaalblad van de Vereniging "Oud-Hoorn".
Gratis voor leden. Losse nummers via de
Hoornse boekhandelaren verkrijgbaar
ad f 1,50.

Bestuur: J.M. Baltus, voorzitter
L.P.M. Hoogeveen, secretaris
mw. M. Roest-Prestupa, penning-
meesteresse

leden: mw. J. Schouwing-van der Windt
W.P. van de Brink
A. de Graaf (archivaris)
Y.J. Hangelbroek
H.W. Saaltink

Redactiecommissie:
J. Buiten
J.L.N. Dijkstra
L.P.M. Hoogeveen
C. Koppers
J.M. Onstenk
H.W. Saaltink
W. Vingerhoed
W.G. Zwijsen

Redactieadres: J.L.N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC Hoorn

Opgave nieuwe leden: Secretaris Vereniging
"Oud-Hoorn"
Postbus 346
1620 AH Hoorn
(tel. 02290 - 10022)

Secretariaat: Postbus 346
1620 AH Hoorn

Contributie: f 15,-- per jaar, inclusief
toezending van het Kwartaalblad

Praktische gegevens:

Het streekarchief is gevestigd in het stad-
huis van Hoorn, Nieuwe Steen 1, tel. 31234.
Postadres: Archiefdienst Westfrieze
Gemeenten, Postbus 603, 1620 AR Hoorn.
De studiezaal is geopend van maandag t/m
vrijdag van 9.00 - 17.00 uur en iedere
tweede en vierde woensdag van de maand van
19.00 - 22.00 uur. Tussen 12.30 en 13.30 uur
en na 16.45 uur kunnen geen stukken worden
aangevraagd.

Tarieven: door het archief verricht onderzoek
f 8,-- per half uur; fotokopieën van rijks-
archivalia f 0,40, overige f 0,55.

Eigen onderzoek op de studiezaal en het lenen
van boeken uit de bibliotheek (niet alles
wordt uitgeleend) is gratis.

WESTFRIES MUSEUM

Rode Steen 1, Hoorn (tel. 15597).

Geopend: 1 april - 1 oktober, werkdagen van
10.00 - 17.00 uur, zon- en feestdagen van
12.00 - 17.00 uur;

van 1 oktober - 1 april, werkdagen van
10.00 - 12.00 en 14.00 - 17.00 uur.

Alleen op zondagen in oktober en maart van
14.00 - 17.00 uur.

VERSLAG VAN DE AKTIVITEITEN IN 1978

Leden

Onze Vereniging telde op 1 januari 1978 242 leden; in de loop van het jaar zegden 2 leden hun lidmaatschap op en kwamen er 55 nieuwe leden bij, zodat we op 31 december 1978 295 leden hadden. Ons oudste lid is mevrouw Margaretha Eijken, 103 jaar, en ons jongste lid de 14-jarige Frank Degeling.

Bestuurssamenstelling

Zowel de sekretaris, drs. B.J. van der Saag, als de penningmeester (tevens waarnemend voorzitter), mr. J.M.A.A.M. van Zaal, legden in 1978 hun bestuurslidmaatschap neer wegens vertrek uit Hoorn.

In de ledenvergadering van 30 juni werden tot bestuurslid gekozen J.M. Baltus (vakature-Le Grand), W.P. van de Brink (bestuursuitbreiding), L.P.M. Hoogeveen (vakature-Van der Saag) en mevrouw M. Roest-Prestupa (vakature-Van Zaal).

Het bestuurslid A. de Graaf werd in de ledenvergadering van 25 november herkozen. De heer H. Krijgsman kondigde tegen het eind van het jaar aan zijn bestuurslidmaatschap te willen beëindigen.

Ledenvergaderingen

In 1978 vonden twee ledenvergaderingen plaats:

- op 30 juni in restaurant Chez-Dick in de Ramen. Tevoren nam bij de Hoofdtoren wethouder A. Sijm namens de gemeente Hoorn ons geschenk t.g.v. ons 60-jarig jubileum, de opgeschilderde wapens boven de gedenkplaat aan de zeezijde van de Hoofdtoren, in ontvangst. De goed bezochte vergadering zelf, die ook werd bijgewoond door wethouder Sijm en de heer Sietses van Bouw- en Woningtoezicht, stond in het teken van de bedreigde Grote Kerk. De Amsterdamse architect H.L. Hagenbeek, belast met de restauratie en inrichting van de Zuiderkerk aldaar, hield een lezing over de waarde en de betekenis van kerkgebouwen in onze tijd, ook wanneer zij hun oorspronkelijke functie hebben verloren. De lezing werd geïllustreerd met dia's, bouwtekeningen en een maquette van de Zuiderkerk.
- op 25 november in het Damhotel aan de Keizersgracht in Edam. Ondanks de regen waren tientallen leden naar Edam getrokken om onder deskundige leiding van vier leden van Oud-Edam het stadje te bekijken en in de Grote Kerk te luisteren naar interessante verhalen over de geschiedenis van Edam, ons verteld door de heer Ton. De enige wanklank op deze dag was de plons

die ons bestuurslid Hangelbroek veroorzaakte, toen hij onvrijwillig in een Edammer gracht belandde; hij heeft hiervan gelukkig geen nadelige gevolgen ondervonden.

Bestuursvergaderingen

Het bestuur kwam in 1978 tien maal bijeen. Belangrijkste agendapunten waren de bedreigde monumenten en andere panden in Hoorn, publikaties, stadswandelingen en werkgroepen.

Eigendommen

Oud-Hoorn bezit vier panden in Hoorn: Bierkade 10, Breed 12, Onder de Boompjes 8 en Schoolsteeg 7. De huurster van Bierkade verliet na 48 jaar het pand; het werd opnieuw verhuurd. Restauratie is in voorbereiding.

Stadsbeelden monumentenzorg

HAVENKANTOOR.

Het wijkcomité Havenkwartier vroeg ons advies inzake de plannen voor de bouw van een nieuw havenkantoor nabij de Hoofdtoren. Architect Hangelbroek, bestuurslid van onze Vereniging, bracht dit advies uit en verklaarde namens het bestuur, dat Oud-Hoorn het zeer op prijs stelt bij het gebeuren in de binnenstad betrokken te worden.

HAVENKWARTIER.

Het bestuur betuigde adhesie aan een rekest van 141 bewoners van het Havenkwartier aan burgemeester en wethouders om in deze oude buurt met vele voor Hoorn belangrijke historische monumenten straatlantaarns van een oud-hollands type te plaatsen.

KARPERKUIL/KLEINE OOST.

De bestuursleden Baltus, Van Dijk, Hangelbroek en De Visser hielden op 22 juni in het stadhuis een bespreking met de wethouders Louwman en Sijm en twee ambtenaren, waarbij onder meer de toekomstige ontwikkelingen van het gebied tussen het Kleine Oost en de Karperkuil ter sprake kwamen. De Karperkuil is altijd een openbare kade geweest en moet dit naar de mening van het bestuur ook blijven. Bij die gelegenheid heeft het gemeentebestuur ons toegezegd voortaan de notulen van de verschillende planteamen voor de binnenstad te zullen toesturen. Tot nu toe is niets ontvangen.

KERKPLEIN: GROTE KERK.

De dreigende sloop van de Grote Kerk vervult het bestuur met grote zorg. Een artikeltje

van bestuurslid Hangelbroek in het jaarboekje en de lezing van architect Hagenbeek op de ledenvergadering van 30 juni waren de eerste pogingen de waarde van deze in haar voortbestaan bedreigde neo-renaissance-kerk, die een dominerende plaats in het stadsbeeld inneemt, onder de aandacht van onze leden te brengen.

KLEINE NOORD 26-28.

Met grote verontwaardiging heeft het bestuur gereageerd op de afbraak van deze twee panden met historisch karakter om plaats te maken voor nieuwbouw van de Rabobank. Het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen heeft de panden waardevol genoeg gevonden om ze in haar Buitenmuseum te herbouwen.

KLEINE NOORD 55: HOTEL "PETIT NORD".

Het bestuur heeft bij burgemeester en wethouders en de directie van het hotel vergeefs aangedrongen op het behoud van de beeldondersteunende en - naar haar mening betrekkelijk intact gebleven - voorgevels van het in 1977 afgebrande pand.

NIEUWSTRAAT 23: VOORMALIG STADHUIS.

De glas-in-loodramen in de voormalige burgemeesters- en sekretariskamers aan de voorzijde van het gebouw zijn opgesierd met de wapens van de burgemeesters van Hoorn sinds 1797, het jaar van ingebruikneming van het gebouw als stadhuis, en vier uit de geschiedenis van Hoorn bekende personen. De gemeente was van plan deze ramen over te brengen naar het nieuwe stadhuis aan de Nieuwe Steen. Protesten van Oud-Hoorn en andere Hoornse verenigingen, en een negatief advies van de waarnemend gemeentearchivaris hebben burgemeester en wethouders van dit plan afgehouden. Oud-Hoorn bracht in haar protest de bekende dichtregels van Willem Elsschot in stelling:

"Zij zijn gevloën, als gieren voor 't tempeest, met stukken van het oude nest bevracht."

VEERMANSKADE 11.

Het bestuur heeft er bij de gemeente op aangedrongen de eigenaar van dit pand op de - bij uitstrek het gezicht van Hoorn bepalende - Veermanskade te bewegen het weer in goede staat te brengen. Burgemeester en wethouders antwoordden in juni dat de voorbesprekingen omtrent een bouwplan voor het monument waren afgerond en een aanvraag om een bouwvergunning op korte termijn werd verwacht.

Stadswandelingen

Gedurende de zomer werden op zes avonden weer wandelingen door de binnenstad georganiseerd. Dankzij een aantal vrijwilligers konden ruim 350 mensen eens op een andere manier dan tijdens het winkelen op zaterdagmiddag kennismaken met de historische binnenstad en tal van

bijzonderheden over de verschillende monumenten vernemen. Veel mensen bleken niet alleen belangstelling te hebben voor het uiterlijk van de gebouwen, maar uitten de wens ook eens binnen rond te kijken. Aan dit verlangen werd al enigszins tegemoet gekomen door de bezichtiging van de Statenoort (het voormalige stadhuis) aan de Nieuwstraat tijdens de slotbijeenkomst op 30 september.

Werkgroepen

Naast de werkgroepen archeologie en archiefonderzoek ontstond in 1978 een derde werkgroep: architectuur, onder leiding van onze voorzitter. Verslagen van de activiteiten van deze werkgroepen treft u elders in dit nummer aan.

Overige activiteiten

Een propaganda-avond op 25 mei in Deus Adjutor trok helaas maar weinig publiek. Tijdens de openingsdagen van het nieuwe wijkcentrum De Grote Beer begin september werd de propaganda beperkt tot een stapeltje folders.

In het Westfries Museum werd in het voorjaar een tentoonstelling gehouden over J.C. Kerkmeijer, onze oprichter.

Bestuursleden woonden in september de viering van het 35-jarig jubileum van de Vereniging Oud-Edam bij en op 10 november een concert t.g.v. het 350-jarig bestaan van de Evangelisch-Lutherse Gemeente in Hoorn.

Tenslotte kan met veel genoegen vermeld worden dat de voorbereidingen voor het eerste nummer van ons kwartaalblad, dankzij vooral de onvermoeibare inzet van de initiatiefnemer, ons lid de heer J. Dijkstra, eind 1978 in een vergevorderd stadium waren.

Hoorn, april 1979.

L.P.M. Hoogeveen,
sekretaris.

Toelichting bij jaarcijfers "Oud-Hoorn" 1978 - 1979

Eigen panden:
Bierkade 10.

Voor het financieren van de verbouwingskosten zal op het pand een hypotheek worden gegeven. De rente en aflossingen zullen uit de huurverhoging worden bekostigd.

Gift Oosterkerk:

Nu met de restauratie van de Oosterkerk is begonnen hebben wij aan onze toezegging, gedaan door de ledenvergadering in 1974, voldaan.

Mevr. M. Roest-Prestupa,
penningmeester.

JAARCIJFERS OUD-HOORN 1978-1979

INKOMSTEN	Begroting 1978	Werkelijke cijfers 1978	Begroting 1979
Contributies	3.300,--	4.201,10	5.000,--
Huren	12.700,--	9.440,--	11.000,--
Rente	250,--	686,99	350,--
Giften	35,--	39,10	40,--
Gemeenschappelijke publ.	-	836,95	-
Rondwandelingen bijdr. V.V.V.	-	124,63	150,--
Lening	-	-	50.000,--
	16.285,--	15.328,77	66.540,--

Balans per 31 december 1978

Saldi: PCGD rek.crt.	1.881,34	Schuld Gebr. Blokker	6.000,--
Amro rek.crt.	375,73	Schuld Rabobank	9.000,--
Spaarrekeningen:		Eigen vermogen	8.368,99
RPS plus	10.225,--		
RPS rente	10.092,93		
Amro	582,99		
Uitstaande vorderingen	207,--		
Onroerende goederen	4,--		
	23.368,99		23.368,99

UITGAVEN	Begroting 1978	Werkelijke cijfers 1978	Begroting 1979
Onderhoud normaal	1.500,--	2.653,17	4.000,--
Onderhoud groot	2.500,--	-	-
Verbouwingkosten pand Bierkade 10	-	-	50.000,--
Premies verzekeringen	2.000,--	1.154,47	2.500,--
Rente/aflossing lening	1.200,--	2.337,33	2.500,--
Reserve onderhoud	2.000,--	-	-
Lasten eigen panden	300,--	820,95	1.000,--
Secretariaat	1.000,--	432,40	650,--
Drukwerk	200,--	593,87	1.675,--
Inrichting vergaderlokaal	1.000,--	200,--	500,--
Kwartaalblad Oud-Hoorn	-	-	2.000,--
Rondwandelingen	200,--	359,40	500,--
Bijdrage werkgroepen	300,--	80,75	100,--
Gemeenschapp. publikatie	1.000,--	936,80	-
Vergaderkosten	600,--	574,50	650,--
Contributies	150,--	105,--	150,--
Jubileumgeschenk	2.000,--	1.770,--	-
Gift Oosterkerk	-	2.000,--	-
Bankkosten	35,--	8,37	15,--
Diversen	300,--	115,--	300,--
	14.142,01	1.186,76	
Toename liquide middelen	16.285,--	15.328,77	66.540,--

Voor toelichting bij de jaarcijfers 1978-1979 zie de voorgaande pagina, kolom 2.

VAN "LINDENDAEL" TOT "DRIEBOOMLAAN" EEN MONUMENT VERDWEEN

Velius, kroniekschrijver van Hoorn, deelt op blz. 500 mede, dat in het jaar 1598 een nieuwe weg werd aangelegd tussen de Koepoortsweg en de Groene Wijzend (Holenweg). Haar naam: Lindendael of Drieboomdelaen. De uitleg is vrij eenvoudig, alhoewel het bij passanten nog weleens wat misverstand opriep: Lindendael, het dal, de laan der Lindebomen en Drieboomdelaen, omdat deze laan met drie regels bomen beplant was. Het werd in de loop der jaren een der fraaiste wandelwegen van Hoorn, alhoewel dat in eerste termijn niet zo lang heeft mogen duren.

Nadat tengevolge van de wel zeer hevige storm in de nacht van 4 op 5 november 1675 de zeedijk bij Schardam bezweek, wist de bevolking middels dijkverhoging aanvankelijk het water nog buiten Drechterland te houden (de Vier Noorder Koggen liep geheel onder), maar de 6e december daaropvolgend was er geen houden meer aan.

Door de opkomende storm werd het water tegen de Zwaagdijk gestuwd en kort daarop bezweek deze ter hoogte van de kerk van Ooster-Blokker. Heel Drechterland liep onder en het water strekte zich uit tot de stadswallen van Hoorn en Enkhuizen. Dat zoute water betekende tevens de ondergang voor alle bomen en heesters langs de wandellanen en wegen.

Zo ook de fraaie bomen aan de Drieboomdelaen. Ze werden gerooid en in één partij op een openbare veiling aan de meest biedende verkocht.

In het jaar 1677 werd de Drieboomdelaen of -cingel opnieuw beplant, nu echter met twee regels lindebomen.

Niettegenstaande dit laatste bleef de naam Drieboomdelaen toch in de volksmond gehandhaafd, immers een klein stukje verderop lag de Tweeboomdelaen of -cingel en dat zou alleen maar verwarring hebben opgeleverd.

Keren we terug naar de boomplantdag van 1677. De eerste boom werd geplant door Allard Merens, zoon van burgemeester Mr. Neinard Merens, en de tweede boom door burgemeester Jan Symonsz, Berckhout. Aan weerszijden van de laan kwamen respectievelijk 100 en 101 bomen te staan. Toen deze bomen tot volle wasdom waren gekomen, werd deze laan beroemd in heel West-Friesland en daarbuiten. Klaas Bruin vereerde deze bekoorlijke wandelweg met enige fraaie verzen in zijn Noordhollandsche Arkadia (pagina 185/186) en R. Westerop beschreef de schoonheid dezer laan op rijm in zijn Hoorns Buitencingel (1728).

"Wie wordt 'er niet, die haar met my
Beschouwt tot aandacht opgetogen?
Gewis ik zet daar 't jawoordt by:
Die twyfelt vraag' het aan zyne ooggen,
En zie, hoe't alles is beplant,
En even gaaf, en fraai van standt."

In de loop van de 18e eeuw waren er dan ook vele (fruit)tuinen en lusthoven aangelegd; ongeveer vijftig aan beide zijden, terwijl ook diverse theekeopeltjes en prieeltjes werden opgetrokken. Alles heeft zijn tijd, ook de romantieke bloeiperiode van de Drieboomdecingel. De theekeopeltjes en prieeltjes verdwijnen en er worden burgerhuizen en tuinderswoningen voor in de plaats gebouwd. De sloten met de talloze bruggetjes; ze zijn er nog wel, maar de laan takelt snel af. De bomen zijn oud, zeer oud geworden. In 1929 wordt een kwart van de ruim tweeënhalve eeuw oude lindebomen gerooid. Slechts enkele jaren wordt de toch nog wel mooie wandelweg gegund, dan is het afgelopen als omstreeks 1933 de overgebleven oude knoestige lindebomen - aan iedere kant 70 - worden gerooid, de sloten gedempt en de bruggetjes opgeruimd. "Lindendael" is niet meer. De naam "Drieboomdelaen of -cingel" wordt - van gemeentewege - verbasterd tot Drieboomlaan. Nog merkwaardiger is dat vele Hoornaars deze weg "Derdeboomsiaan respectievelijk -singel" gaan noemen, waarbij ze er vanuit gingen dat op de tel af de Nieuwe Weg (thans Provincialeweg) als eerste, de Tweeboomlaan als tweede en de Drieboomlaan als derde zijweg van de Koepoortsweg gerekend diende te worden. Uiteraard een volstrekt foutieve gedachtegang. Het enige wat nog herinneringen oproept aan die dagen van weleer is de naam die enige jaren geleden werd gegeven aan het verpleegtehuis aan de Koepoortsweg tegenover de Drieboomlaan, namelijk "Lindendael". Een uitstekende naamgeving! Wie thans over de brede geasfalteerde en aan beide zijden volgebouwde Drieboomlaan loopt, zal veel moeite moeten getroosten om zich een voorstelling te maken hoe sierlijk en fraai deze laan er vroeger bij gelegen moet hebben. Moge dit verhaal en bijbehorende foto's iets van die vroegere sfeer bij u oproepen, opdat wij des te zuiniger zullen zijn op al datgene wat in Hoorn en omgeving vanuit het verleden thans nog overgebleven is.

K. Korpershoek Jr.

foto: collectie K. Korpershoek Jr.

Kijkende naar de oude linden van de Drieboomdelaen, treft direct de eigenaardige vorm. De stammen zijn kort gehouden, van daar uit lopen enige zware zijarmen, waaraan veel takken en twijgen. De gewoonte om dit soort bomen zodanig in te korten, te snoeien en te leiden was in de 17e en 18e eeuw heel gebruikelijk. De in een dubbele regel geplante bomen vormden als zodanig een berceau, dat wil zeggen een overdekt tuinpad, een dicht belommerde laan, een ware lustwarande.

Op deze foto van omstreeks 1900 hebben zich de ingrijpende veranderingen nog niet geheel voltrokken. Op de voorgrond rechts de laatste 18e eeuwse houten luthof, die enkele jaren later ook gesloopt zou worden.

ZUILEN EN PILASTERS IN HOORN

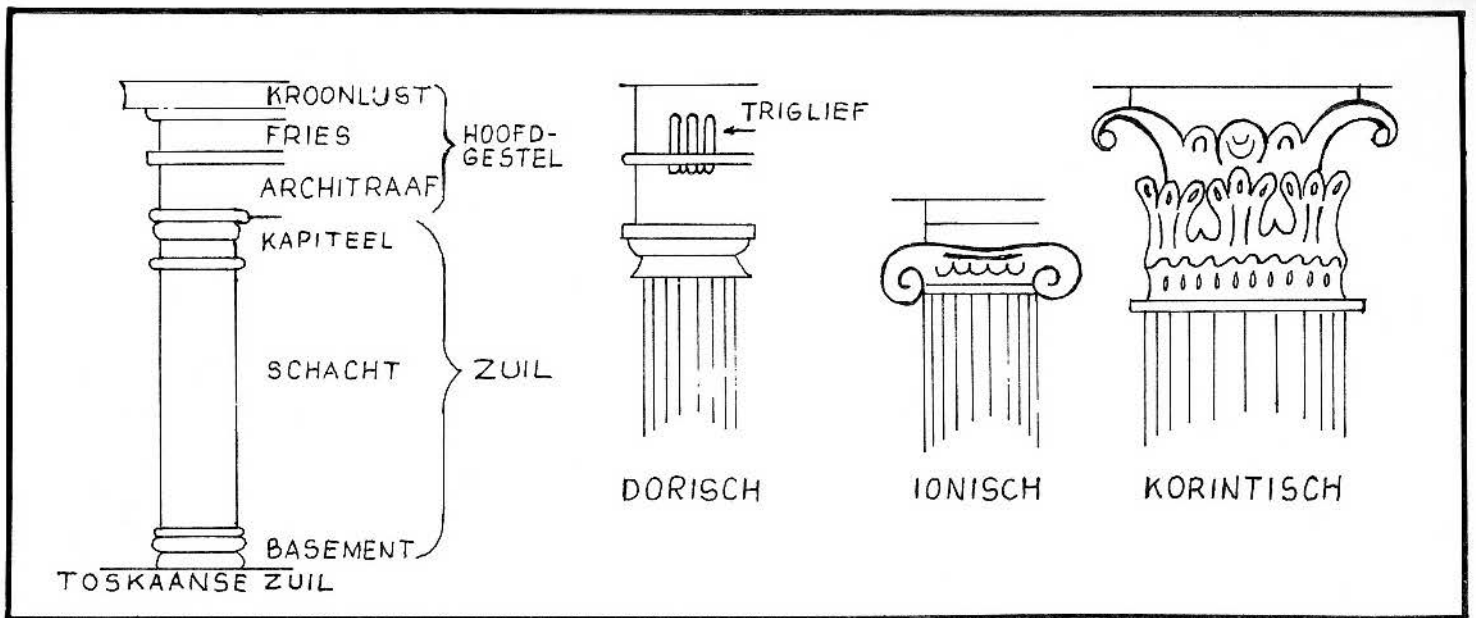
Aan de oudere gebouwen van de Westfrieze koopmansstad Hoorn treffen we elementen aan die rechtstreeks zijn af te leiden van Griekse en Romeinse tempels. Deze heidense attributen zijn geen roofgoederen of souvenirs; vooral gedurende twee perioden in de bouwkunst, in de Nederlanden, maar natuurlijk ook over de grenzen, werden de architecten geïnspireerd door de klassieke vormen, in de Renaissance, hier te lande van ongeveer 1550 tot 1650, en in de negentiende eeuw, waarin allerlei neo-stijlen werden toegepast. Ik wil het in dit stukje hebben over de zuil en de pilaster.

De (klassieke) zuil wordt naar de vorm onderscheiden in een aantal types, bepalend hierbij zijn voetstuk, schacht en kapiteel. Aan het kapiteel, het bovenstuk, is het type het gemakkelijkst te herkennen. De simpelste vorm is de Dorische; de Ionische valt op door zijn twee "krullen" (voluten), en de Korintische heeft een kapiteel met acanthusbladversiering. Romeinse typen zijn de Toskaanse, een iets eenvoudiger vorm nog

dan de Dorische en de Composiet, een soort mengvorm van Ionisch en Korintisch.

De vrijstaande zuil komt weinig voor; onze bouwkunst is bescheidener dan die in zuidelijker streken, pas in de negentiende eeuw wordt de zuil als bouwvorm op grote schaal toegepast, vooral aan openbare gebouwen. Een afgeleide vorm van de zuil is de pilaster: een voor de muur uitgebouwd

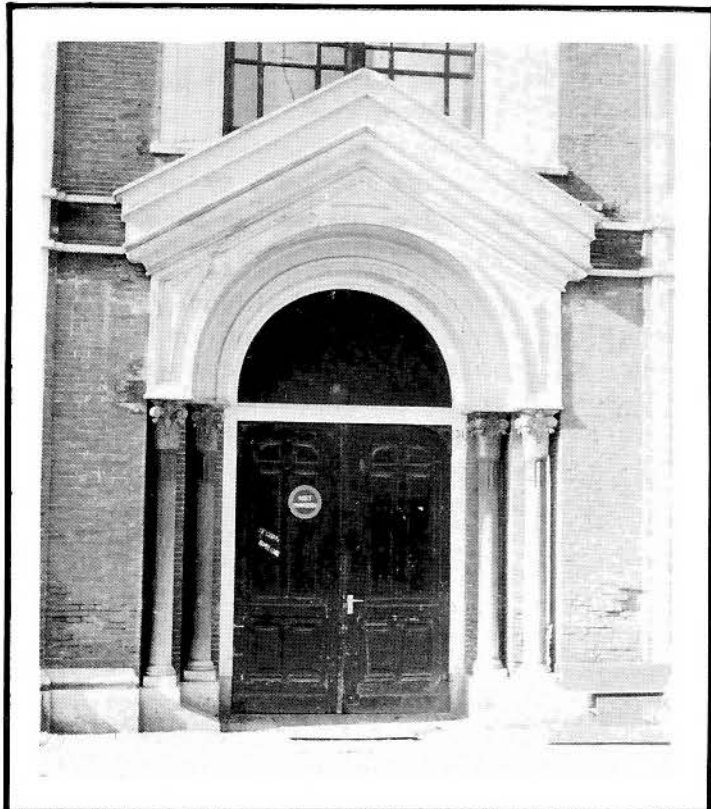

onderdeel, een platte, soms halfronde verticale band, meestal van baksteen, soms van natuursteen, vaak opgebouwd uit beide materialen.

In Hoorn zijn de zuilen zeldzaam. Een speurtochtje leverde het volgende op. Allereerst een aantal verdwenen zuilen. Vier grote vrijstaande Dorische zuilen stonden "voor" de Grote Kerk (de tweede op dezelfde plaats, namelijk de na 1838 gebouwde en in 1878 verbrande voorganger van de huidige Grote Kerk) van de bekende neo-classicist Zocher, die heel wat zuilen in zijn architectuur verwerkte. Zo'n "zuilenkerk" staat in Amsterdam op het Waterlooplein, de bekende Mozes en Aäronkerk. (Een foto is te vinden in "Hoornse Herinneringen", pagina 60.)

Ingang Doopsgezinde Kerk, Ramen, Hoorn

Vier Ionische zuiltjes staan op de hoeken van de onderbouw van de klokketoren uit 1651 op de Hoofdtoren (zelf uit 1532).

In stenen lijve zijn vier Composietzuilen te zien in de ingang vande voormalige Doopsgezinde Kerk aan het Ramen bij de Gedempte Turfhaven, een gebouw met neo-Gotische trekken overigens uit 1865. De toegang tot het nieuwe Biljartcentrum (een negentiende-eeuws gebouw aan het Achterom 53) is versierd met twee parmantige marmere Composietzuiltjes. Boven de ingang van het pand Grote Noord 13, waarin onder andere de Muziekschool is gevestigd, bevindt zich een raam met een zogenoemd deelzuiltje, een zuiltje dat het raam verticaal in tweeën deelt, maar dit bouwelement is kenmerkend voor de middeleeuwse, Romaanse kunst (neo-Romaans zuiltje dus, dat ook te zien is in ramen van de Beurs van Berlage in Amsterdam). Erboven "hangen" nog vier zuiltjes met neo-Gotisch kapiteel aan de gevel!

Halfzuilen (halfronde pilasters) zijn te zien in de toegang van de voormalige Gereformeerde Kapel in de (Korte) Achterstraat, ze hebben een Ionische kapiteel en een keurig voetstuk. Hier naderen we dus het terrein van de pilasters, die niet vrij in de ruimte staan.

Mooie voorbeelden hiervan treffen we aan in de Muntstraat, in het pand nr. 6 links van het Politiebureau, het gebouw van de Voorlichting Hoorn, vier pilasters over de hele hoogte van de gevel met weelderige Composiet-kapitelen (ook over de hele gevelhoogte zijn er eenvoudige pilasters aan het pand Grote Noord 9, maar dan wit gekalkt).

Het voormalige Doelengebouw in de Achterstraat, waarin nu een bouwmaterialen-firma zit, heeft aan de straatgevel verschillende typen: rechts tussen de ramen dubbele (gekoppelde) Dorische pilasters en links drie pilasters met zeer

Voormalig Doelengebouw, Achterstraat 2, Hoorn

overdadige Ionische kapitelen.
Een lust voor het oog!

Merkwaardige pilasters zijn die van het poortje van het Weeshuis, met de twee weeskinderen erboven op twee Dorische pilasters van natuursteen met daarop hangende fruit- en bloemslingers (festoenen); het Weeshuis heeft aan zijn muren verder nog een aantal strakke bakstenen pilasters, bijvoorbeeld om het Gedenkschrift ten gevolge van de gevangenschap van Bossu.

Hier boven noemde ik zeventiende-eeuwse voorbeelden; aan de geval van het neo-renaïssancistische pand De Gekroonde Jaagschuit, Breed 38, hoek Achterom, uit 1878 (waar eerst een zeventiende eeuws pand stond dat door A.C. Bleijs, die ook de R.K. Kerk aan het Grote Noord en de Nicolaaskerk in Amsterdam op zijn naam heeft, werd vervangen door dit huis), treffen we zes Ionische pilasters aan (twee om de hoek) en daarboven Dorische pilasters - een volgorde die in strijd is met de regels die Dorisch onder, daarboven Ionisch en daar weer boven Korintisch voorschreven.

De geval van het pand Kerkstraat 1, hoek Rode Steen, toont zeer bijzondere pilasters wat betreft de samenstelling: twee Dorische op de hoeken van de verdieping, en daartussen twee Ionische, die doorlopen naar

de top, met klassieke fronten (een driehoekig opzetstuk); het betreft hier een vrij zeldzaam geveltype dat in Amsterdam vaker voorkomt: de verhoogde halsgevel. Een soortgelijke opbouw van pilasters zien we ook aan het pand Veermanskade 5: twee Dorische pilasters op de verdieping en daartussen twee naar de top doorlopende Dorische pilasters, ook hier bekroond met een fronton, terwijl echter de hals van Kerkstraat 1 aan weerszijden is versierd met natuurstenen ornamenten (klauwstukken), worden hier de pilasters geflankeerd door gemetselde klokgevelachtige zijstukken.

Pilasters treffen we vaak aan bij ingangen en poortjes. Het poortje van het Statenlogement van 1613 (het voormalige Stadhuis, nu vestiging van het Samenwerkingsorgaan Westfriesland) heeft zogenoemde gepijpte pilasters. De Lutherse Kerk aan het Ramen nabij de Nieuwsteeg uit 1768 bezit een ingang met natuurstenen pilasters. Het poortje van het voormalig Oude-Vrouwenhuis van 1610 aan het Kerkplein heeft mooie gegroefde (gecannelerde) halfronde Ionische pilasters; het vlak daarbij staande poortje van de Admiraliteit (de huidige Bibliotheek), van 1607 heeft weer anders gegroefde Ionische pilasters.

De Oosterpoort van 1577, een vroeg voorbeeld dus, laat Dorische pilasters zien, doorsneden met natuurstenen, bewerkte banden, van een type dat doet denken aan de pilasters van het vroeg zeventiende eeuwse pand Grote Oost 7 (het huis met het rijk gesneden fries (horizontale "strip") over de hele breedte van de gevel).

Een stalenkaart van pilasters biedt het Statencollege van 1632, het huidige Westfries Museum aan de Rode Steen: tussen en naast de benedenramen Toskaanse kapitelen, daarboven Dorische, hoger nog, Ionische en bovenaan Korintische!

In de vroeg-Renaissancegevel van het Sint Jans Gasthuis van 1563 (de Boterhal) komen alleen twee simpele pilastertjes voor aan het nisje met het Johannes de Doperbeeldje.

Er zijn wel meer pilasters te zien in Hoorn dan de hiervoor genoemde, en wellicht ook nog wat zuilen.

Misschien dat bouwkunstliefhebbers iets voelen voor een complete inventarisatie? Reacties worden graag door mij ontvangen.

J.M. Baltus

NAMENS DE REDACTIE

Het kindje is geboren en heeft de eerste wankele stapjes op het levenspad gezet. Wat banale beeldspraak, die we toch voor ons nieuwe kwartaalblad "Oud-Hoorn" willen gebruiken. Over de eerste reacties van onze lezers mogen we niet klagen. Maar we zijn de kritieke fase nog niet door. Of "Oud-Hoorn" een succes wordt, een blad dat nog jaren na verschijnen alom geciteerd zal worden, hangt ook van uw medewerking af.

Natuurlijk zijn er onvolkomenheden. Wellicht heeft u zich ook het hoofd gebroken over wat onze voorzitter met een "triplex-balkonplafond" bedoelde en had u graag wat meer gezien van het gehoorapparaat van mevrouw Eijken. En het was ook vaak even puzzelen, wat de afgedrukte illustraties voorstelden. Maar dat zijn slechts kleinigheden, die de kern van de zaak waar het om gaat niet raken. We willen beter en meer contacten leggen tussen leden en bestuur, informatie verschaffen over monumentenkwesties, bestuurszaken en stads-geschiedenis. Overigens zou de redactie graag wat meer reacties ontvangen op het reeds gebodene en ook eigen meningen horen van leden over zaken op het werkterrein van de vereniging. Wij Nederlanders staan bekend als een volk van doorgewinterde kankeraars en daarom moet het toch mogelijk zijn eens wat gif te spuien over bijvoorbeeld monumentenzaken of de wijze waarop het bestuur met de kasgelden omspringt. Wie uwer waagt het eens een sappig stukje te schrijven over de noodzakelijke afbraak van de Noorderkerk. Wacht u nu eens niet tot de voorjaarsvergadering, maar stuurt u ons daarvoor eens een bijdrage in. Alleen dan kan het blad een afspiegeling worden van wat er in de vereniging omgaat. Dit nummer zal waarschijnlijk wat eerder in uw bus vallen dan oorspronkelijk was voorzien. De redactie wilde "Oud-Hoorn" in ieder geval laten verschijnen voor de eerstkomende ledenvergadering, zodat u voor deze bijeenkomst kennis zult kunnen nemen van het jaarverslag.

Een aantal praktische factoren noodzaakte ons de datum van de vergadering vast te stellen in de tweede helft van mei. Vandaar zo vroeg.

De heer Zwijsen zal zich niet met de bezorging belasten. Deze mededeling berust op een misverstand van onze kant. We zouden graag vernemen, wie op de laatste ledenvergadering, in Edam, heeft aangeboden de verspreiding op zich te nemen. Gedeeltelijk is dit nummer afgestemd op de komende ledenvergadering. U vindt het jaarverslag over het afgelopen verenigingsjaar, waarop u tijdens de vergadering kunt inhaken. Er is een bijdrage over de geschiedenis van de Hoornse Joden, waarover de heer Poolman uit Amsterdam, een inleiding zal houden.

Verder vindt u een aantal zaken die, naar we hopen, tot een vertrouwde, steeds weerkerende reeks zal uitgroeien. Laten we dit stukje eens beëindigen op een historische verantwoorde manier, namelijk in de stijl van 200 jaar geleden: Waarmede wij en de onzen in de veelvermogende protectie van u Doorluchtige Lezer te hebben aanbevolen, tekenen wij ons met het diepste respect en alle hoogachting Doorluchtige Lezer!

Uwe Doorluchtige Lezers Onderdanige Dienstwillende en Gehoorzame Dienaren,

(Onder stond:) De redactie.

STADSBEELD

restauraties, wijzigingen, verval...

Achterom 2-4

Appelhaven

Appelhaven, Venidse, Bierkade, Nieuwendam

Achter op 't Zand

Grote Oost 66

Grote Oost 82-84

Kleine Oost

Kleine Oost, naast nrs. 18-26

Gedempte Appelhaven

Grote Noord

Kerkplein 35 ("The Pub")

Kruisstraat 4

Zon 11

West 72 (Bruintje)

Munnickenveld

Munnickenveld (naast nr. 27)

Ramen bij nr. 36

Ramen 25 (jaartalsteen 1611)

Visserseiland

- Wordt gerestaureerd ten behoeve van het Westfries Museum.
- Panden vernieuwd, voorgevel in "Oude stijl".
- Kademuren in verval; subsidie herstel door overheid toegezegd.
- Nieuwbouw.
Oude bomen door nieuwe vervangen.
- Pand wordt opgeknapt en verbouwd.
- Beide panden worden gerenoveerd.
- Bestemming gebouwencomplex Enkhuizer Houthandel?
- Nieuwbouw van zeven woningwetwoningen.
- Renovatie en nieuwbouw.
- Rijweg wordt voetgangersdomein.
- Voorgevel opgeknapt.
- Staat op instorten.
- Verkeert in ernstige staat van verval.
- Gedeeltelijk verbrand; wordt gerestaureerd. Kavel bouwgrond aan Kleine Havensteeg te koop.
- Kademuren worden vernieuwd.
- Nieuwbouw volgt na sloop.
- Nieuwbouw.
- Verkeert in staat van verval.
- Bouw nieuwe schuren Houthandel Xijp. (Volgens Informatieblad Binnenstad Hoorn 2: "Men wil het bedrijf zo goed mogelijk 'inpakken', dat wil zeggen: door het aanleggen van groenvoorzieningen en dergelijke wil men het bedrijf zoveel mogelijk aan het zicht onttrekken."

JODEN IN HOORN

Ze zijn verdwenen de Hoornse Joden. Van wat lang een van de grootste Israëlitische gemeenten ten noorden van het IJ was, rest niet veel meer dan een aantal grafstenen en een enkel voorwerp in het Westfries Museum. Ook van het middelpunt van hun godsdienstig leven, de synagoge aan de Italiaanse Zeedijk, is niets meer over.

Deze zomer zullen er enkele manifestaties plaatsvinden die een klein stukje van het verleden van de Joodse gemeenschap weer tot leven zullen trachten te brengen. In de nieuwbouw op de plaats van de voormalige synagoge zal een gedenksteen worden onthuld die plaats en beeld van deze synagoge levend zal moeten houden. Naar aanleiding van deze onthulling organiseert het Westfries Museum een kleine tentoonstelling over leven en werken van de Joden in Hoorn. Gezien de belangstelling voor een groep mensen, die meer dan 300 jaar een niet weg te denken onderdeel van onze stadsgemeenschap hebben gevormd, is het wellicht zinvol ook in "Oud-Hoorn" aandacht te schenken aan de rol van de Joden in de Hoornse geschiedenis. Op de hierna volgende bladzijden zou ik vooral enkele onderwerpen naar voren willen halen, die in de tentoonstelling in het museum minder goed tot hun recht komen, zoals de verschillende Joodse groepen in hun verhouding tot de overheid en de ontwikkeling van de Joodse gemeenschap in de 18e en 19e eeuw.

De oudste verwijzing naar de aanwezigheid van Joden in Hoorn zou de straatnaam Jeudje of Jodenstraat kunnen zijn.

En daarbij komt direkt een probleem om de hoek kijken. De eerste die de naam Jeudestraat bezigt, is Velius in de uitgave van zijn Chronijck van Hoorn uit 1604. Hij noemt deze straat bij het jaar 1566. Dat is bijzonder vroeg, te meer, als we aannemen, dat zo'n naam pas ingang gevonden zal hebben, als er reeds enige tijd Joden in Hoorn aanwezig zijn. Maar de eerste groepen Joden van enige omvang verschijnen pas in de laatste jaren van de 16e eeuw in onze streken. We zien dan af van enkele problematische vermeldingen uit de middeleeuwen. Met een groep Joden binnen zijn muren zo rond 1550 zou Hoorn voor Nederland een eenzame uitzondering vormen.

Maar Velius schreef zijn Chronijck in 1604 en in dit laatste jaar kunnen er wel al Joden in Hoorn gewoond hebben. Waarschijnlijk heeft onze stadsgeschiedschrijver de toestand van 1604 teruggeprojekteerd naar 1566.

Een andere merkwaardigheid uit deze jaren is het verschijnsel, dat we onder de Joden een aantal tot het Jodendom overgegangene Nederlanders aantreffen. Er zijn aanwijzingen, dat we hier te maken hebben met Doopsgezinden, een godsdienstige groep die evenals de Joden aan vervolging bloot stond.

Een bewijs voor de niet-Joodse identiteit van deze mensen vormt het veelvuldig voorkomen van de naam Ger onder hen. Ger, meervoud Geriem, betekent in het Hebreeuws een niet-Jood die tot het Joodse geloof is bekeerd.

Bekend zijn de namen van de schoenmaker Jean Rysen, in het Hebreeuws Jonathan Ger, en Hans Joostensz, die zich later Abraham Ger Abrahamsz laat noemen. Hij levert dan kosjere kaas, dat wil zeggen kaas die met inachtneming van de Joodse spijswetten is toebereid, aan de Portugese Joden in Amsterdam.*)

In de jaren kort voor 1600 komen dus de eerste grotere groepen Joden naar de Nederlandse gebieden. Ze zijn afkomstig uit Portugal. De talrijke Joodse bevolking van het Iberisch schiereiland had onder Arabisch bewind in de middeleeuwen daar een grote mate van vrijheid genoten.

Toen de Arabieren verdreven werden door de Katholieke vorsten van de kleine rijken in het noorden van het schiereiland, kwamen de Joden aan steeds heviger vervolging bloot te staan. Ze namen de wijk naar het wat meer tolerante Portugal, maar toen dit op zijn beurt aan de Spaanse expansiedrift ten offer viel, zochten ze elders een goed heenkomen. Deze vluchtelingen waren voor het overgrote deel welvarende handelslieden, die de wijk namen naar gebieden waarmee ze al handelskontakten hadden, zoals de Nederlanden. Het eerste bewijs, zwart op wit, voor hun aanwezigheid in Hoorn is een door schout en schepenen uitgevaardigde stadskeur van 1631. De magistraat spreekt in dit stuk over "Portugesen ofte Joden van Hamburch en andere plaatsen". Hoewel voor een deel afkomstig uit Duitse steden, ontmoeten we hier wel degelijk Portugese Joden of

*) Mededeling van de heer A.J. Poolman van Beusekom te Amsterdam.

De ruïne van de Joodse Synagoge op de Italiaanse Zeedijk, Hoorn

Sefardiem, zoals ze ook wel genoemd worden. Ze mogen zich alleen bezighouden met de groothandel in produkten uit het Middellandse Zeegebied, zoals zuidvruchten, tabak, luxe textielwaren en wijn.

De keur schijnt te zijn uitgevaardigd, omdat de Joden zich in strijd met eerder gemaakte afspraken ook hadden toegelegd op de detailhandel in deze produkten.

In Amsterdam hebben zich dezelfde moeilijkheden voorgedaan, want daar wordt een jaar later een soortgelijke keur uitgevaardigd. Uit de bepalingen van de keur spreekt een soort verdraagzaamheid, die wordt beleden met een hand op het hart en de andere op de geldbuidel.

Joden waren welkom, als ze hun relaties meebrachten uit de landen waarvan ze verdreven waren en zo een verrijking betekenden voor het eigen handelsbelang. Het moest echter niet zover komen, dat ze als kleinhandelaars gingen concurreren met de plaatselijke middenstand.

In 1632 wordt het verbod op de kleinhandel herhaald en een jaar daarna volgt weer een verwijzing naar de voorgaande bepalingen. We horen nog van verlening van het poorterrecht aan de gebroeders Mozes en David Franco in 1633, maar dan zwijgen de Hoornse archieven over de aanwezigheid van Joden. Met het teruglopen van de Hoornse internationale handel na 1650

zullen de meeste Portugese Joden vertrokken zijn naar Amsterdam, dat nog steeds een der belangrijkste Europese handelssteden was gebleven. Het is niet duidelijk, of de Portugezen naar Amsterdam gegaan zijn, omdat Hoorn zijn betekenis als markt voor zuidvruchten en dergelijke verloor, of dat de Hoornse handel terugliep doordat de Joden vertrokken zijn. Er zijn aanwijzingen dat er hier nog lange tijd een groep geïsoleerde Joden heeft gewoond die bij hun godsdienstoefeningen een nogal afwijkende liturgie bezigden. De in de 2e helft van de 18e eeuw hier werkende Hoogduitse rabbijn Selig ben Soesman heeft een eind gemaakt aan deze gebruiken, die in zijn ogen misstanden waren.

Uit de aantallen huwelijksinschrijvingen - Joden moesten hun huwelijk, evenals Katholieken op het stadhuis laten voltrekken - zien we, dat het aantal Israëlieten in de 2e helft van de 17e eeuw terugloopt. Dit is in overeenstemming met de hierboven geschetste ontwikkeling. In 1670 wonen hier volgens een niet te controleren bron 20 Joodse gezinnen. Pas in de 18e eeuw volgt een herleving. Maar dan komen in plaats van de Portugezen de Hoogduitse Joden of Asjkenaziem naar Hoorn. Hoorn past met

dit beeld in het patroon dat voor het gehele gebied der Noordelijke Nederlanden geldt. In grote lijnen kan gesteld worden, dat de Sefardiem na een stormachtige groei in het begin van de 17e eeuw weinig meer in aantal zijn toegenomen. Ook hun verspreidingsgebied wordt kleiner. Aanvankelijk vindt men ze in verscheidene kleinere steden, op het laatst wonen ze praktisch alleen nog in Amsterdam en in 's-Gravenhage. Vanaf het midden van de 17e eeuw stromen in steeds grote aantallen de Joden uit Duitsland en Oost-Europa Nederland binnen, aangetrokken door de naar verhouding grote mate van vrijheid voor andersdenkenden in ons land. De toename van Hoogduitsers is zo sterk, dat in het midden van de 19e eeuw de Portugezen nog maar 6% van het totaal aantal Joden in ons land uitmaken. De Asjkenaziem zijn in het begin wel met het nodige wantrouwen ontvangen. Het waren meest berooide vluchtelingen door oorlogsgeweld of pogroms *) uit hun woonplaatsen verdreven. Uit de archiefstukken die blijken geven van hun aanwezigheid in Hoorn komt naar voren, dat men hier bij hun komst niet bepaald heeft staan juichen. Men verwachtte niet, dat ze nieuwe impulsen aan de reeds lang stagnerende handel zouden kunnen geven. De opbouw van de goed georganiseerde gemeente is overigens aan de hand van de vorengenoemde archiefstukken goed te volgen. De vorming van de Joodse gemeente met alle instellingen en functionarissen, die daarvoor nodig zijn, heeft tussen 1760 en 1800 plaatsgevonden. De eerste onderhandelingen van de Hoogduitse Joden met het Hoornse stadsbestuur dateren van 1763. Dan verzoeken 7 met name genoemde Israëlieten, waarschijnlijk de kopstukken van de Gemeente, aan Burgemeesters en Vroedschap, of deze de jaarlijkse verkiezing van ouderlingen of parnassijns en een voorgelegd reglement door hun goedkeuring willen bekrachtigen. Het is waarschijnlijk de bedoeling geweest met dit besluit een officiële erkenning van hun status te verkrijgen. Het ligt overigens geheel in de lijn van de leiding der Joodse religieuze gemeenschappen zich wat betreft organisatorische en juridische kwesties te onderwerpen aan het gezag van de stadsbesturen. Wellicht kan dit gezien worden als een poging bij de overheid steun te zoeken tegen aanvallen van de Gereformeerde staatskerk. De vrees voor dit soort aanvallen was niet geheel ongegrond. In hetzelfde verzoekschrift wordt als een van de redenen tot het opstellen van het reglement het ontbreken van een eigen synagoge genoemd. Het aantal leden van de

*) Pogrom: jacht op Joden, gepaard gaande met plundering en moord.

Gemeente was dus al zo groot, dat het organiseren van samenkomsten in de particuliere woning, die als synagoge dienst deed, problemen opleverde. In 1765 wordt dan rechtstreeks gevraagd een eigen synagoge te mogen inrichten in twee pakhuizen in de Boterstraat. Mogelijk wordt hiermee de Buttersteeg bedoeld. Het verzoek wordt afgewezen, misschien uit vrees, dat een officieel erkende sjoel de aantrekkingskracht van de Gemeente op vreemdelingen nog zou vergroten. Een te groot aantal Joden werd waarschijnlijk gevoeld als een belasting voor de stad, die in die dagen toch al niet in al te beste economische omstandigheden verkeerde. In 1774 wordt vervolgens een nieuw, uitgebreid reglement aan de vroede vaders ter goedkeuring voorgelegd. De indieners van het verzoek vragen tevens een schoolmeester te mogen aanstellen, die tegelijk voorzanger en ritueel slager zal zijn. Een niet zo vreemde combinatie als het op het eerste gezicht lijkt, omdat een Joods slager voor het slachten op de geoorloofde manier kennis van de Joodse spijswetten moet bezitten. Waarschijnlijk om de vrees van het stadsbestuur voor een al te grote toevloed van arme Joden naar Hoorn wat te verminderen wordt in dit nieuwe reglement de bepaling opgenomen, dat vreemdelingen die met toestemming van de magistraat bij de Hoornse Joodse Gemeente wensen te worden opgenomen, een bedrag van vijf gulden moeten betalen. Dat geld zal dan worden gestort in de armenkas. Blijkbaar is het vertrouwen van het stadsbestuur inderdaad hierdoor wat gestegen, want 2 jaar later wordt er geen bezwaar meer gemaakt tegen de bouw van een synagoge. Vervolgens wordt in 1778 officieel toestemming verleend tot het begraven van Joden op een terrein aan de Westersingel. Er moeten dan al eerder, zij het onofficieel, Israëlieten ter aarde zijn besteld, want de oudste nu nog aanwezige grafsteen dateert van 1762. De man die achter al deze verbeteringen heeft gestaan, hoewel hij in de officiële stukken nergens genoemd wordt, is rabbijn Selig Soesman. Door zijn zorg krijgt de gemeente in 1786 nog een ritueel bad voor de vrouwen en worden er bakkers aangesteld voor het bakken van het volgens de Joodse spijswetten toebeide, zogenaamde kosjere brood. Er zijn nog nieuwe steeds verder uitgewerkte reglementen van 1791 en 1808 bekend die de indruk wekken dat het gehele leven van de Jood in Hoorn door geen en verboden werd vastgelegd.

In de eerste helft van de 19e eeuw zet zich de groei van de Gemeente op spectaculaire wijze voort. We beschikken na 1800 over wat nauwkeuriger gegevens

door de uitkomsten van de regelmatig gehouden volkstellingen. In 1809 telt Hoorn 258 Joden, 1830: 295, 1849: 445, 1892: 306, 1901: 169, 1938: 57 en 1941: 35. Wat opvalt, is de bijzonder sterke groei na 1809, die na 1830 zelfs nog iets toeneemt. Het is bekend, dat in de Franse tijd en de jaren kort daarna de Joodse bevolking van Amsterdam praktisch geen uitbreiding ondergaat, terwijl de groei in de kleine steden van Noord-Holland en het platteland veelgroter is dan in de tijd daarvoor. De Amsterdamse Joden moeten uit de hoofdstad zijn weggetrokken, waar de economische perspectieven nog slechter waren dan in de rest van de provincie. Wellicht ook bood de veranderde staatkundige toestand de Joden door het gehele land grotere rechtszekerheid, waardoor zij zich gemakkelijker op het platteland konden vestigen. Opvallend in dit verband is, dat bijna 15% van de Joden die in 1830 in Hoorn woonden, in Amsterdam is geboren.

Na 1850 loopt het aantal Joden in Hoorn weer snel terug. De oorzaak ligt bij het uitblijven van verbetering der economische omstandigheden. Daarbij kwam nog, dat enkele rijksinstellingen met hun, over het algemeen koopkrachtige personeel, de stad verlaten. Amsterdam beleeft daarentegen een opbloei en zuigt een aantal van de meest ondernemende lieden uit de stad weg. We weten iets over de toestand binnen de Hoornse Joodse gemeenschap uit het begin van de 19e eeuw uit een rapport van opperrabbin Samuel Berenstein. Hij bezocht de stad in verband met bepaalde theologische geschillen binnen de Joodse kille (gemeente). Het bestuur van de Gemeente bestond uit 5 leden, waaronder een gabbaï de erets jisrael (persoon die geld inzamelt voor het Heilig Land). Sociale zorg werd verricht door drie verenigingen, namelijk de Joodse Leenbank, de Sa'adat joledot (steun voor kraamvrouwen) en de Biekoer choliem (verplegen en bezoeken van zieken). Het aantal leden van de gemeente dat voor hulp van een van deze instellingen in aanmerking kwam, is in de hele 19e eeuw hoog geweest. Nog in 1901 moest er aan 74 van de 169 Joodse inwoners van Hoorn steun verleend worden.

Bekende families uit de 19e eeuwse Hoornse Jodengemeenschap zijn Van Nierop en Du Mosch en De Vries.

Uit de eerste familie zijn een paar belangrijke figuren uit de Nederlandse financiële wereld voortgekomen. Du Mosch en zijn schoonzoon De Vries zijn de grondleggers geweest van de in Amsterdam bekende textielhandel S.I. de Vries. Deze is later in het Bijenkorf-concern opgegaan. De zaak van De Vries heeft een tijdlang een filiaal gehad in het voor Hoornse

13-10-1911: Zaak van S.I. de Vries, hoek Gouw-Nieuwsteeg

begripen grote winkelpand op de hoek van de Nieuwsteeg en de Gouw. Maar de Joodse bevolkingsgroep in Hoorn vormde een snel slinkende minderheid. Toen in 1883 de Hoornse sjoel moest worden gerestaureerd, kon dit nog slechts gebeuren met steun van de andere Hoornse kerkgenootschappen. In de dertiger jaren van deze eeuw lukt het al niet meer wekelijks de vereiste 10 mannen, de zogeheten minjan, bijeen te krijgen voor een godsdienstoefening. Behalve het geringere aantal heeft ook de toenemende onkerkelijkheid hierbij invloed uitgeoefend.

De deportaties van de Hoornse Joden begonnen al in 1940. Op 16 juli van dat jaar werden 5 mannen en 7 vrouwen, die in de Rijkswerk-inrichting op het Oostereiland waren geïnterneerd, naar Westerbork afgevoerd. Het ging hier om uit Duitsland gevluchte Joden, die door de Nederlandse regering uit veiligheidsoverwegingen (!) in deze straf-inrichting waren opgesloten. Tussen juli 1940 en januari 1943 werden bij verschillende gelegenheden de eigenlijke Joodse inwoners van Hoorn weggevoerd. Dat waren er 16. Vijf Joden wisten zich door onder te duiken aan de deportatie te onttrekken. Uit deze getallen blijkt, dat al voor de oorlog de Joodse gemeenschap in Hoorn erg klein geworden was.

De reeds lang niet meer in gebruik zijnde synagoge werd door de Duitsers leeggeroofd. Wat er nog restte van het interieur werd door omwonenden vernield. Het gebouw moet in die tijd gebruikt zijn voor het drogen van visnetten. Na de oorlog, toen de zeer kleine Joodse gemeenschap haar sjoel had teruggekregen, is het gebouw nog enige tijd als kolenbergplaats gebruikt. Het was het begin van het einde. In 1948 werd de Joodse Gemeente opgeheven en met Enkhuizen verenigd. Vijf jaar later werd het langzamerhand in een ruïne veranderde gebouw aan de burgerlijke Gemeente verkocht en afgebroken. In 1970 is de Joodse begraafplaats aan de Westersingel geruimd. Een zeer ongebruikelijke handeling, die letterlijk en figuurlijk veel voeten in de aarde had. De laatste rustplaats van een dode mag namelijk volgens de Joodse religieuze opvattingen nooit meer verstoord worden. De gemeente Hoorn vond een betere toegang tot de Grote Waal belangrijker dan de levensovertuiging van een bijna niet meer aanwezige bevolkingsgroep en liet de stoffelijke resten overbrengen naar de Nieuwe Algemene Begraafplaats aan de Berkhouterweg. Er werden bij de ruiming de resten van 614 doden gevonden. Tevens werd bij verwijdering van het

kerkhof het voor reiniging gebruikte metaal-huisje afgebroken. Het verhaal van de Hoornse Joden was na 300 jaar ten einde.

Bronnen:

Archiefdienst Westfrieze Gemeenten:
8e keurboek van Hoorn (1621-1644);
Resolutieboeken van Burgemeesteren van Hoorn van 19-4-1629 tot 8-4-1632, van 19-4-1632 tot 13-4-1634 en van 30-5-1748 tot 16-7-1771; Memoriaal van Burgemeesteren en Regeerders van Hoorn van 17-3-1757 tot 15-12-1794;
Articulen, inhoudende Saken en Ceremoniën, in de Joodsche Wet sig bevindende, 1808.
Literatuur: H.K. Brugmans en A. Frank:
De geschiedenis der Joden in D.l.l.
C. Reijnders: Van "Joodsche natiën" tot Joodse Nederlanders. Utrecht 1969.
S.Ph. de Vries: Joodse ritensymbolen. Herdruk Amsterdam 1978.
H. Poppers: Het bezoek van grootrabbijn Samuel Berenstein aan verschillende plaatsen in de conscriptie van Amsterdam, 1813. In: De Vrijdagavond.
Joods Weekblad: 1924.
Aäron Poolman: Joden in Hoorn. In: West-Frieslands oud en nieuw. Hoorn 1970.

leden werven leden werven leden werven

Uit het jaarverslag van onze secretaris kunt u het al lezen: per 31 december 1978 telde onze vereniging 295 leden. En als we dan weten dat Groot-Hoorn ongeveer 37.317 inwoners telt, dan is dit ledenaantal toch eigenlijk maar beschamend weinig!

Er moeten in onze oude en mooie stad Hoorn toch een veel groter aantal mensen te vinden zijn die achter de doelstellingen van onze vereniging kunnen gaan staan en dus... lid kunnen en willen worden.

Om de contributie behoeft men het niet te laten: wat is nu nog f 15,- per jaar in deze dure tijd; ruim 6 pakjes sigaretten voor de rokers, een goedkope fles genever voor de drinkers, een eenvoudig boekje voor de lezers onder ons. Daar moet dus wel over heen te komen zijn. En wat staat daar tegenover: het behoud en de uitbouw van een vereniging die ontzaglijk veel goed werk doet voor de instandhouding van historisch Hoorn in al haar facetten. Een vereniging, waarin ook de leden zelf actief werkzaam kunnen zijn via diverse werkgroepen, cursussen en commissies. En sinds kort ook een vereniging met een eigen blad. Wat schreef een van onze trouwe leden bij het verschijnen van de eerste uitgave van Oud-Hoorn? "Kan dat allemaal betaald worden uit de contributie van f 15,-; dat is knap!"

Het bestuur doet zijn best om de doelstellingen van de vereniging zo optimaal mogelijk te realiseren en de leden daarbij zoveel mogelijk te betrekken.

Optimale realisatie is echter alleen mogelijk als het ledental een stuk hoger komt te liggen dan nu. En het is aan u, onze eigen leden, dat wij vragen daar iets aan te doen. Neem eens een kennis, vriend of familielid mee naar een van de bijeenkomsten, werkgroep-activiteiten, stadswandelingen en maak hem of haar zo enthousiast, dat ze ook zelf actief lid willen worden. Het mogen ook "passieve" leden worden, want ook dat maakt onze vereniging sterk. Kom, doe eens uw best en laten we met z'n allen proberen zo snel mogelijk minstens een verdubbeling van het ledenaantal te realiseren. Tot heil van uw eigen Oud-Hoorn, haar doelstellingen.

Nieuwe leden kunnen zich opgeven bij de Secretaris Vereniging "Oud-Hoorn",
Postbus 346
1620 AH Hoorn (tel. 02290 - 10022)

HERMAN KRIJGSMAN TREEDT AF : EEN MAN VAN AVONTUUR

Nu Herman Krijgsman op 5 maart jl. 65 jaar is geworden en inmiddels met een zeer drukke receptie afscheid heeft genomen van zijn dagelijks werk bij de Kamer van Koophandel voor West-Friesland en Waterland, is hij langzaam begonnen ook een paar andere functies neer te leggen van de talloze, waarvoor hij zich in de loop van zijn leven heeft ingezet. En zo is ook het bestuur van "Oud-Hoorn" aan de beurt, waar hij al heel lang geleden op een merkwaardige wijze in kwam rollen.

Krijgsman tijdens een van de officiële plechtigheden tijdens zijn loopbaan (foto R. van der Randen)

Hermanus Krijgsman is van huis uit geen Hoornse. Vader Pieter was eerste kaasmaker bij de toenmalige zuivelfabriek "Eureka" te Binnenwijzend, onder Westwoud, tegenover "De Zeven Groene Boomen" en daar woonde hij ook met moeder Antje Suierveld naast de fabriek. Krijgsman is ook te Binnenwijzend schoolgegaan op het éénmansbedrijf van meester De Boer (alle klassen samen 13 leerlingen). Hij was 16 en had de U.L.O. van Grabowsky achter de rug toen het gezin naar Hoorn verhuisde, waar zijn vader een melkhandel aan de Gedempte Turfhaven heeft gehad. Het was crisistijd: wat te doen?

Ik heb eerst een stoomcursus van twee jaar voor onderwijzer gevolgd en ik heb in die tijd ook wel eens in Binnenwijzend voor de klas gestaan, maar dat leek me toch niks, zegt Krijgsman-in-ruste (nou ja, ruste...) op zijn stekkie Koepoortsweg 1, een erg oud huis, waarvan weleens

is gezegd dat Joost van den Vonder er een tante had wonen, waarbij hij ook wel eens op bezoek zou zijn geweest. Maar of dat waar is (Arie Koning beweerde het) weet Krijgsman niet, want hij is niet zozeer een historische speurder. Meer een man van het praktische avontuur en de mooie inval. Er wandelt bijvoorbeeld ineens een forse schildpad door de kamer en daar hebben de Krijgsmannen al jaren een paar van, ooit meegebracht van een vakantie in Joegoslavië, weer eens wat anders dan al die dooie souvenirs ("we hadden er in totaal 15, ook voor vrienden, magen en bekenden").

Geen onderwijzer dus, wel handel. "Ik figuurzaagde van die triplex schemerlampjes, weet je wel, en daar ging ik dan de boer mee op. En later werden het schilderijlijstjes met zo'n foto erin van een hond of een kat". Toen in dienst, in Leiden, bij het 6e regiment Veldartillerie. Onbereden. "Ze namen me bij de opleiding voor wachtmeester, want ik was geen goeie soldaat, maar ik kon wel verschrikkelijk hard schreeuwen". In de meidagen van 1940 heeft hij in die buurt - het vliegveld Valkenburg - de Duitse luchtladingen meegemaakt. Maar toen zat hij al (1935) bij de Kamer, begonnen als volontair, met na de tweede maand een tientje. En hij was bovendien secretaris van "Oud-Hoorn", ook een soort dropping. Want de eigenlijke secretaris was in die dagen mr. dr. Drossaart van Dusseldorp, tevens zijn baas als secretaris van de Kamer. Maar Drossaart kreeg in 1937 ruzie met voorzitter Kerkmeijer, wat uiteraard niet zo'n kunst was, want Kerkmeijer is wel een groot man geweest, maar geen gemakkelijk heer. Krijgsman, zei Drossaart, hier heb je de spullen en je gaat in mijn naam naar de vergadering in "De Valk" en voortaan ben jij de secretaris.

Dat kon natuurlijk helemaal niet zo, zei terecht de toenmalige penningmeester Hendrik Jan Sindram, in de wandeling "Het rekenfoutje" genaamd, maar tenslotte kon het tóch, en Krijgsman (hij moest staande de

vergadering nog wel even gauw lid worden, want dat was hij niet) bleef secretaris, tot lang na de oorlog tot wijlen C.J. Stins dat van hem overnam.

Praten met Krijgsman is van het ene verhaal naar het andere zwerven. Hoe hij al in 1938 namens de Kamer en "Oud-Hoorn" is opgetreden bij de begrafenis van Drossaart, helemaal in Konstanz aan het Bodenmeer en in een taxi er naar toe, samen met twee vertegenwoordigers van Caissa. Want Drossaart was gehuwd met een meisje Strohmeier van de grote circustentenbouwersfamilie aldaar, en in het Zwarte Woud overleden. "Ik heb daar nog in die kerk gesproken, maar dat klonk hol, hoor".

In 1942 werd de Kamer opgeheven en het ambtsgebied over Amsterdam en Alkmaar verdeeld. Krijgsman moest mee naar Amsterdam, maar hield het voor gezien en ging in de fouragehandel van zijn schoonvader Jan Schermerhorn van het Keern. Verhalen.

Stro halen met paard en wagen uit de Wieringermeer en daaronder verborgen de tarwe. Met mud kostte tenslotte f 2.250,-, herinnert hij zich. In 1951 kwam de Kamer tenslotte weer terug en Krijgsman daarbij. Zijn afdeling: de vestigingswetgeving, de drank- en horecawetten, de ATA-carnets (te lang om hier uit te leggen), de colportagewet. Veel contacten met mensen uit het hele gebied, van Volendam tot Medemblik. En dan al die andere baantjes in de vrije tijd.

Hij is erg blij met de vergulde zilveren eremedaille van de stad Hoorn, die hij als verdienstelijk burger bij zijn afscheid terecht kreeg, hoewel hij het stadsbestuur toch nooit naar de mond heeft gepraat. Er is integendeel in 1962 een legendarische "zaak-Krijgsman" geweest, waarbij het toenmalige stadsbestuur zich zó op de tenen getrapt voelde door een ingezonden stuk dat Krijgsman in heilige verontwaardiging aan de dagbladen had gezonden, dat hij tenslotte wegens "belediging van het gezag" door de politierechter tot vijftig gulden boete werd veroordeeld. Dat is me een rel geweest! De unieke situatie deed zich voor, dat een spontaan comité van vooraanstaande burgers zich openlijk achter Krijgsman en tegenover het stadsbestuur opstelde, terwijl er ook een weerstandsfonds voor hem werd gevormd, waaruit met gemak zowel de proceskosten (een uitverkocht huis!) als de boete konden worden betaald. Manus - want zo laat hij zich bij voorkeur noemen - heeft van die dagen met volle teugen genoten, want hij bemint de kleine oneffenheden des levens, die voorkomen dat het saai wordt. Aan het einde van dat bewogen jaar werd de vrede weer getekend en nu ligt daar die goudglanzende legpenning.

Hij is onder andere nog voorzitter van de

Avondscholen-gemeenschap West-Friesland, een club waarin 150 leraren en 2400 leerlingen omgaan, van de Stichting Stad Hoorn (er wordt naar een opvolger gezocht) en van het Sociale Opvangcentrum, dat met z'n twee huizen zulk prima werk doet zonder aan de weg te timmeren. Hij heeft aan de wieg gestaan van de Hoornse Gemeenschap, was een levendige graaf Bossu bij de roemruchte stadsfeesten van 1957, is bestuurslid van de Stichting Vrije Hoornse Courant en een vermaard reisleader van Theo Peerdeman's tochten naar de grote evenementen van het voetbal en de schaats.

Verhalen, verhalen. Voor familiebezoek te Kopenhagen heeft hij nog eens aangemonsterd als matroos (weldra tot kok bevorderd) op een piepkleine kustvaarder, die tot in Finland kwam, maar nooit in Kopenhagen. Vakanties gaan in de tent, en dan wordt er getekend en geschilderd. Daarmee kan hij nog jaren vooruit, want hij is bij zijn afscheid ook onder penselen, verf en linnen bedolven. Hij moge er in Hoorn oud mee worden.

CURSUS BOUWKUNST

In de koude maand december van het vorige jaar startte een cursus bouwkunst onder auspiciën van de Vereniging "Oud-Hoorn"; eerst werd gebruik gemaakt van een lokaal in de Aloysius-M.A.V.O., later in de Mgr. Huybersschool.

In de schoolbanken namen een tiental leden van de Vereniging plaats. De opzet van deze cursus is geweest: de deelnemers een theoretische ondergrond te bieden op architectonisch en vooral bouwkunstig gebied. Dit klinkt nogal dor, maar de praktijk blijft uitwijzen dat je meer kunt genieten van kunstuitingen als je op de hoogte bent van vaktermen, achtergronden enzovoorts. Ik heb een "boekje" ontworpen als lesmateriaal. Hierin komt een lijst voor van Hoornse monumentale bouwwerken in chronologische volgorde van bouw of verbouwing. Er is een overzicht van de belangrijkste stromingen die in Hoorn hun sporen hebben gedrukt: de Gotiek, de Renaissance, de Barok, het Classicisme, de Lodewijkstijlen en iets over stromingen na 1800. Er staat een hoofdstukje in over verschillende topgeveltypes, beschrijvingen zijn opgenomen van vier bekende straatgevels; die van de Hoofdtoren, het Statencollege, de Kamer van de V.O.C. en het St. Jans Gasthuis: voorbeelden van diverse stijlen.

Tekeningen en een termenlijst verschaffen meer kennis van zaken.

Tijdens de cursus werd met behulp van schoolbordkrabbels en gekleurde ansichtkaarten het nodige verduidelijkt.

In maart en april zijn we de praktijk ingegaan; op vroege zondagmorgens werd een drietal keer rondgewandeld in de Hoornse binnenstad. Hoorn bleek weer eens een waar openlucht museum te zijn.

Ik ben van plan in het najaar de cursus te herhalen, waarbij door middel van dia's een wat professionelere aanpak wordt gewaarborgd.

Verder hoop ik door deze cursus de belangstelling voor het bouwkunstige schoon in Hoorn aan te wakkeren. Dit kan misschien resulteren in de oprichting van werkgroepjes van leden, die zich gaan bezighouden met het inventariseren, het beschrijven en het "bewaken" van Hoorns "Beschermd Stadsgezicht". Daarover kan wellicht in de ledenvergaderingen nog van gedachten gewisseld worden.

J.M. Baltus

Voordeur Nieuwstraat 20, Hoorn, voorbeeld van Lodewijk XV-stijl.

STADSWAPENS IN HOORN'S DREVEN

DE HOOFDSTAD DES RIJKS AMSTERDAM

Een van de stadswapens die men in Hoorn op verschillende plaatsen ziet afgebeeld, is dat van de hoofdstad des lands AMSTERDAM, of zoals het officieel heet: "de Hoofdstad des RIJKS". Ook deze stad heeft steeds nauwe banden met Hoorn gehad. In de tijd van de V.O.C. en ook nu nog door de zogenaamde overloop.

In de huidige tijd ziet men onder het Amsterdamse stadswapen het devies: "Heldhaftig, vastberaden, barmhartig". Deze zinspreuk stamt vanaf 28 mei 1947, toen Hare Majesteit Koningin Wilhelmina hem toekende aan de stad op grond van verdiensten in de tweede wereldoorlog. De heraldische omschrijving van het wapen luidt officieel: In keel(rood), een pal van sabel(zwart), beladen met drie verkorte St. Andrieskruisen van zilver, paalsgewijze gerangschikt; het schild gedekt met de Rudolphinische Keizerlijke kroon en van weerszijden vastgehouden door twee leeuwen in natuur-

lijke kleur, staande op een piedestal of console, vergezeld van het devies: heldhaftig, vastberaden, barmhartig. De laatste registratiedatum heeft te maken met de toevoeging van het devies, maar het wapen is van veel oudere datum, waarschijnlijk vroeg 15e eeuws. Een exacte verklaring van de inhoud van het wapenschild is nooit gegeven. Mogelijk is het dat de pal (de staande band of "paal") de rivier de Amstel aangeeft, waarlangs de stad werd gebouwd. Vergelijkbare situaties vindt men in onder andere de stadswapens van Dordrecht, Delft en Gouda. De drie St. Andrieskruisen zouden dan naderhand ingevulde tekens zijn ter onderscheiding van andere stadswapens. Wellicht zijn dit echter eenvoudige merk- of marktekens. Op oude stadszegels vindt men dit wapenbeeld ook als banier afgebeeld. De Rudolphinische keizerskroon is reeds lang het helmteken voor het Amsterdamse wapen. Reeds in 1488 werd dit aan Amsterdam verleend door Keizer Maximiliaan van Oostenrijk, als dank voor bewezen diensten.

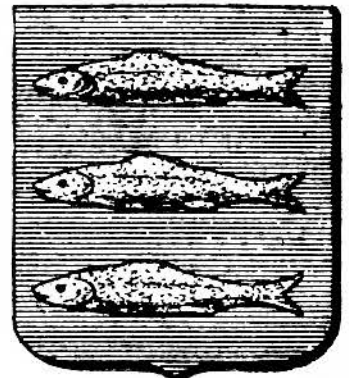

Van de grote steden rondom West-Friesland, met Hoorn als centrum, is Alkmaar altijd een van de belangrijkste geweest. Het wapen toont: in keel(rood), een ronde gekanteelde en geopende burcht van zilver, voorzien van een valdeur van hetzelfde en verlicht van sabel(zwart); het schild gedekt door een lauwerkrans van sinopel (groen) en gehouden door twee leeuwen van keel; wapenspreuk "Alcmaria Victrix" in latijnse letters van keel op een wit lint. De eerste bevestiging van dit wapen door de Hoge Raad van Adel dateert van 26 juni 1816. De tweede bevestiging (in verband met de toevoeging van de wapenspreuk) is veel recenter, namelijk 28 december 1956. In principe is het echter van zeer veel oudere datum. Reeds in de Middeleeuwen bezat Alkmaar al een wapen, bestaande uit

een zilveren burcht op een bloedrood veld. Al in 1254 ontving de stad haar stadsrechten van Graaf Willem II als dank voor bewezen diensten, en vermoedelijk is toen al het stadswapen in gebruik genomen. Rondom Alkmaar werd in de 13e eeuw een serie burchten gebouwd, namelijk de Nieuwburg, de Torenburch en de Middelburg, die moesten dienen als afweer in de strijd tegen de Westfriezen. De Wapentekening van een burcht past volkomen in dit geheel. De wapenspreuk, die van zeer oude datum is en ontstaan als gevolg van het beleg van Alkmaar, is pas in 1956 aan het wapen toegevoegd.

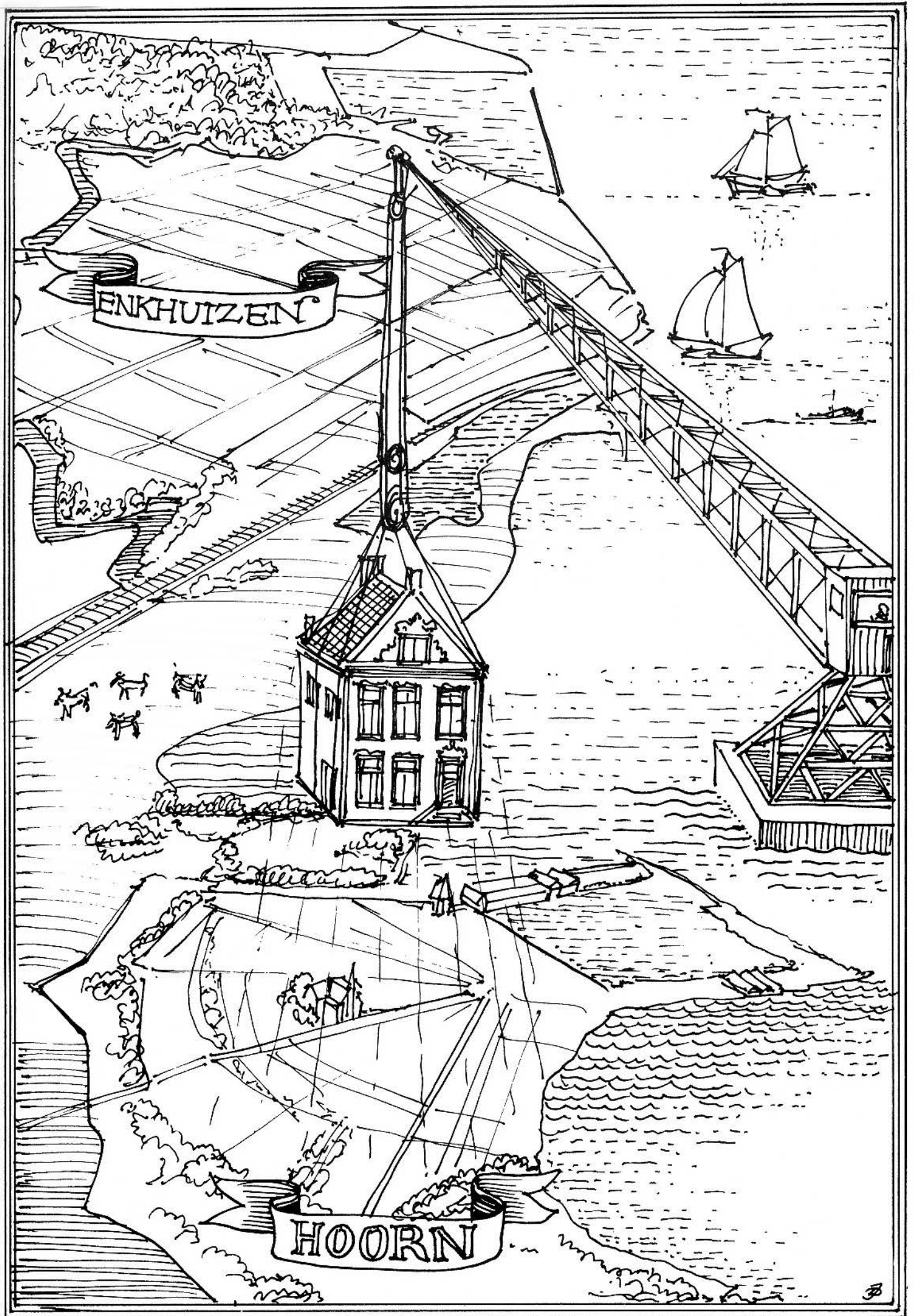

DE RIJP

NIBBIXWOUD

Twee wapens die aanleiding tot verwarring kunnen geven, vooral ten aanzien van dat van de stad Enkhuizen, zijn de gemeentewapens van Nibbixwoud en De Rijp. De Haringstad, die de meeste haringen in zijn wapen doet, is Enkhuizen, met drie stuks van deze vissen. De Rijp heeft er maar twee en dat geeft dan tevens de rangorde van belangrijkheid aan ten aanzien van de haringvangst waarvoor ook De Rijp in de 17e eeuw enige vermaardheid genoot. De officiële beschrijving van het Rijper wapen, dat op 26 juni 1816 werd bevestigd, luidt: "Van Lazuur (blauw), beladen met twee haringen geplaatst en fasce en gekroond, alles van goud". De bevestigingsdatum is ook in dit geval geen indicatie voor de ouderdom van het wapen, dat in elk geval al in het midden van de 17e eeuw in gebruik was. De volksmond heeft in de afgebeelde vissen wel eens snoeken willen herkennen, hetgeen de bewoners de scheldnaam "Snoeken" zou hebben opgeleverd. Nibbixwoud heeft ook twee vissen in haar wapen, doch dit zijn echt geen haringen, zoals bij de twee voorgaande. Enkhuizen en De Rijp waren vroeger aan zout water gelegen en dankten daaraan hun visserijbestaan. Nibbixwoud had in de 17e eeuw echter als hoofdbestaansmiddel de zoetwatervisserij, vandaar dat de vissen in dit wapen geen haringen maar baarsen zijn. Ze zijn bovendien niet gekroond (!). De officiële omschrijving luidt: "Van Lazuur, beladen met drie baarsen van goud" (bevestigd op 26 juni 1816).

HUIS EN MENS: een bijzonder geval....

Er zijn huizen en huizen. Net zo als er mensen en mensen zijn. Zowel onder de mensen als onder de huizen kom je mooie en lelijke tegen. En van beide soorten groeit het aantal in ons lieve vaderland nog steeds. De toename van de een is een direct gevolg van de toename van de ander. En ook weer bij alletwee heb je kwaliteitsverschillen. Die kwaliteit kan dan weer van grote invloed zijn op de levensduur, bij huizen en bij mensen. Maar ja, er bestaan ook verschillen. Bij voorbeeld in hun waarde voor de samenleving. Die is aan het begin van het mensenbestaan praktisch nul en bereikt dan na een lange aanlooptijd een bepaalde maximale waarde. Die waarde wordt een tijdje behouden, om dan meestal na de leeftijd van 65 jaar snel te dalen. Huizen daarentegen zijn direct al veel waard. Na hun geboorte stijgt de prijs snel, hoewel dat minder te maken heeft met waardevermeerdering dan met de manipulaties van handige lieden die graag snel rijk willen worden. De waarde schijnt daarna hoog te blijven, tenzij de kwaliteit zo slecht is, dat tot afbraak moet worden overgegaan.

Over het algemeen kan men toch wel zeggen, dat de ouderdom van een huis recht evenredig is met de waarde ervan. Hier dus geen pensionering op 65-jarige leeftijd. Stijgt de leeftijd tot boven de 100 jaar, dan wordt de waarde zo groot dat deze huizen nog slechts gebruikt kunnen worden door zeer voorname lieden als tandartsen en bankdirecteuren of door bankbedrijven of jongens die van een stenen bouwval een neo-17e eeuwse pand weten te maken. Tenslotte kan men van de hedendaagse mens zeggen, dat hij bijzonder beweeglijk is en zich snel en gaarne verplaatst in gemotoriseerd blik, terwijl huizen meer plaatsgebonden zijn. Problemen zijn er net zo goed rond huizen als om mensen. Vaak gaat het over het al of niet laten voortbestaan.

Bepaalde soorten huizen en mensen zijn gewenst, andere niet. Bij de mensen bijvoorbeeld is grote vraag naar lieden, die vuil, door anderen verafschuwde werk, willen verrichten. Vandaar een gestaag toenemend aantal Turken, Marokkanen en andere vreemdelingen uit minder met welvaart gezegende gebieden.

Een teveel wordt duidelijk geveld bij heel jonge of de heel oude van de mensensoort. Het aantal van de eerste groep wordt in toom gehouden door geboortebepaling, de laatsten worden aan de samenleving onttrokken via bejaardenoordelen.

Ten aanzien van huizen zijn soortgelijke meningen waar te nemen, zij het, dat de verhoudingen wat anders liggen. De heel jonge huizen zijn zeer gewenst, zodat geboortebepaling niet voorkomt.

Bij de oude huizen is het probleem meer genuanceerd. Er zijn huizen die zonder meer afgebroken moeten worden. Men kan deze laatsten tot de ondersoort krot rekenen. Dan zijn er ook bouwsels die juist niet afgebroken mogen worden. Deze rekent men tot de monumenten. Monumenten vindt men ook bij de mensen, hoewel het daar geen garantie is voor het voortbestaan. Bij huizen overigens ook niet altijd. Tussen de monumenten en de krotten bevindt

zich een zeer heterogene middenklasse. Zij omvat zowel onaantrekkelijke 19e eeuwse stationsgebouwen als klokgave 17e eeuwse pandjes die indertijd per abuis van een moderne voorgevel zijn voorzien. Deze middengroep levert stof voor zeer verhitte discussies tussen twee groepen in onze samenleving. De eerste die men de glas-en-beton mensen zou kunnen noemen, dromen van overdekte winkelpromenades, gegarneerd met bankgebouwen en parkeerterreinen. De anderen houden het meer bij een kunstig teruggerepareerd verlenen. Beide groepen zijn onverzoenlijk, ook in Hoorn. Onlangs stond in een der Hoornse straten een oud huis. Duidelijk uit de hierboven geschetste middenklasse. Niet zichtbaar antiek, maar toch oud. Doch het moest weg. Een nabijgelegen financiële instelling had ruimte nodig.

Je leeft in een groeigemeente of niet. Wat te doen? Zo maar afbreken was moeilijk. Het huis hielp mee het beeld van de Hoornse straat, zeker niet een van de minsten, te bepalen. En de straat had zeker zijn charme ook al omdat er niet ver van dan een mooie oude kerk stond. Voor een langzame verkrotting om het daarna als niet meer te restaureren bouwval te laten slopen, ontbrak de tijd. Er werd een geniale oplossing bedacht. Het huis kon naar een museum. En er werd een museum in een naburige stad bereid gevonden het huis in zijn tuin een plaats te geven.

Die oplossing was toch geniaal, niet waar? Het monument bleef behouden, de financiële instelling kon zich uitbreiden en het museum in de naburige stad was een belangrijk aanwinst rijker geworden. En Hoorn heeft immers nog een hele voorraad oude huizen over. In tegenstelling tot ouderwetse romanschrijvers kunnen we verklaren, dat de voorgestelde situatie niet verzonnen is. De welwillende lezer kan zelf plaats en tijd invullen. Bijgeleverde illustratie moge hem daarbij van dienst zijn.

H.W. Saaltink

het jongste lid van oud-hoorn

Je vraagt je wel eens af, wat voor soort mensen het wel zijn die belangstelling hebben voor het werk van onze vereniging. Uit welke omgeving komen ze, wat is hun leeftijd? Die leeftijd blijkt nogal uiteen te lopen. In het vorige nummer vond u een bijdrage over ons oudste lid, die de 100 al weer enige jaren achter zich heeft gelaten. Hieronder volgt een portret van de jongste die een kleine 90 jaar later het met het leven is begonnen. Frank Degelink heet hij. 14 jaar, pas lid en direkt al actief in de werkgroep "archeologie". Een leuk joch met een blonde kuif. Door en door Hoorns, geboren in de Gasfabriekstraat. We zijn nogal eens verhuisd, vertelt hij, maar altijd in Hoorn gebleven. Ja, we hebben ook nog een tijdje in de Venenlaan gewoond, voordat we in de Grote Waal terecht kwamen. Ik ben ook op verschillende scholen geweest. Eerst op de Mariaschool en later op de Visser 't Hoofdschool. We zijn met een heel stel thuis, behalve m'n vader en moeder nog vier anderen. Maar de oudste is al getrouwd. Zelf is hij op een na de jongste. Als veertienjarige zit je natuurlijk nog op school. Dat is dan de brugklas van de Katholieke Technische School aan het Dampten. Hij heeft belangstelling voor oude dingen. Eigenlijk een beetje een schatgraver, maar dan in de goede betekenis van het woord. Het gaat bij hem wel wat verder dan alleen maar het opspitten van tegeltjes en pijpekoppen op de afbraakterreinen in de Hoornse binnenstad. Niet, dat hij dat laatste verwaarloost. Een poosje geleden was hij nog actief op het terrein van de voormalige Joodse begraafplaats aan het Weeltje. Maar hij loopt ook verschillende musea af. Zoals de afgelopen zomer, toen hij tijdens de vakantie een fietstocht maakte door Nederland samen met zijn vader. Ze waren in het tegelmuseum "it Noflik Stee" in Otterlo. Hij is trouwens vaak met zijn vader op pad. De belangstelling is gelijk gericht. Bij de andere familieleden ligt de interesse duidelijk ergens anders. Nog niet zo lang geleden ging hij ook weer met zijn vader eens zien, wat er nog aan oude molens in Noord-Holland te vinden is. Het hoeft echter niet altijd oud te zijn. Hij houdt ook zo maar van de natuur. Voor een dag of wat waren ze in Berkhout, omdat ze daar een uil ontdekt hadden. Mijn vader houdt ook van antiek, maar niet van dat heel oude, zegt hij. Een tijdje geleden mocht hij mee op een zondag naar een soort antiekmarkt in Brussel. Ja, we hebben er ook nog wat gekocht. Het Westfries Museum kent hij ook. Hij kreeg

van een oom een grote kies en daarmee is hij toen naar het museum gestapt. Het duurde wel een hele tijd, maar tenslotte hebben ze hem toch verteld, dat het een mammoetkies was. Ik vroeg hem, hoe hij lid was geworden van "Oud-Hoorn". Er bleek een oom te zijn die hem vertelde, dat er in Hoorn een vereniging was van mensen die zich ook voor allerlei oudheidkundige zaken interesseerden. En er was zelfs nog een groepje van die peuteraars in de grond. Het enthousiasme was direct zo groot, dat hij er onmiddellijk op af ging samen met zijn neefje en een buurjongetje, die er ook wel meer van wilden weten. Zodat ik op een zaterdagmiddag drie jongens voor me kreeg die zonder uitstel ingeschreven wilden worden en me ook vertelden dat ze mee wilden doen aan de werkgroep "archeologie". En zo kreeg "Oud-Hoorn" zijn jongste lid, de 14-jarige Frank Degeling.

H.W.S.

*„Een droge bete, en rust daarbij,
is beter dan een huis vol geslacht vee, met twist”*

(Spreuken 17 vs 1)

Dat is de zinspreuk van het eind april 1978 verschenen
monumentale boekwerk

Sloot, huis, midden!

Wat geschied is in Abbekerk en Lambertschaag

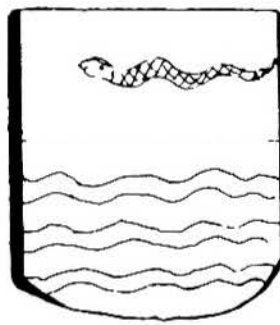
Velen van u hebben inmiddels dit
door drs. J. P. H. van der Knaap geschreven boek aangeschaft,
gekregen of er op andere wijze kennis van genomen.

Honderdachtenzestig pagina's omvattende de gehele geschiedenis
van voornoemde „stede ende haar ommelanden". Met talloze illustraties
betrekking hebbende op de periode 1250 - 1978.

Een boek dat als het ware een witte vlek op de Westfrieze geschiedeniskaart
inkleurde.

Een kloek boek dat zich buitengewoon leent om als geschenk dienst te doen
bij jubilea, verjaardagen, St. Nicolaas, Kerstmis e.a. feest- resp. hoogtijdagen.

Een boek om heel blij mee te zijn en te blijven.
Kortom een waarlijk rijk bezit.

U kunt dit zo boeiend geschreven en rijk geïllustreerde
cultuur-historische boekwerk nú nog kopen - de prijs bedraagt f 75,— -
bij uw boekhandelaar in uw omgeving
(Hoogwoud, Hoorn, Middenmeer en Medemblik)
of rechtstreeks bestellen bij:

UITGEVERIJ EDECEA

Postbus 7, 1620 AA Hoorn
(Italiaanse Zeedijk 16A, telefoon 02290 - 1 48 23)
(des avonds K. Korpershoek Jr., telefoon 02290 - 1 67 96)

N.B.: Er zal van dit unieke boekwerk geen herdruk worden vervaardigd.